

TOXISCHE POMMES

LIJEPO GASTARBAJTERSKO DIJETE



LEYKAM
international

Toxische Pommes
LIJEPO GASTARBAJTERSKO DIJETE



LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Igor Crnković

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević


© 2025 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Ein schönes Ausländerkind”.
© 2024 Paul Zsolnay Verlag Ges.m.b.H., Wien

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.



Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture i
medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

 Federal Ministry
Housing, Arts, Culture,
Media and Sport
Republic of Austria

Gefördert durch das Bundesministerium für
Wohnen, Kunst, Kultur, Medien und Sport

ISBN 978-953-340-213-0

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001274209.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
© Muhassad Al-Ani

FOTOGRAFIJA AUTORICE
© Muhassad Al-Ani

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtko Gregurić

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u kolovozu 2025.

Toxische Pommes

LIJEPO
GASTARBAJTERSKO
DIJETE

roman

S njemačkoga preveo
Igor Crnković

Zagreb, 2025.

Za mamu i tatu

Ljubav je tanjur pun svježe narezana voća.

PROLOG

Jednoga sparnog petka poslijepodne odlučila sam urediti si krevet ispod radnoga stola. Šef je bio na sastanku, a kolegica s kojom sam dijelila ured uzela je slobodan dan. Bila sam umornija nego inače, vjerojatno zbog hamburgera koji sam slistila za užinu (petak je, naime, u kantini bio *Dan burgera*). Dok sam pokušavala zumirati ispikseliziranu fotografiju *Pradine* torbice iz *Plavog oglasnika* kako bih otkrila je li uistinu prava, umalo sam zadrijemala.

Zahvaljujući masnoj govedini u želucu nisam se mogla sjetiti nijednoga razumnog razloga zašto prostor ispod svojega uredskog stola napokon ne bih iskoristila za nešto smisljeno. Stoga sam si na parketu, između kuglica prašine i računalnih kabela odlučila napraviti jastuk od žutih *Kodeksa* i papirnatih ceduljica. Njih sam u radnoj sobi barem imala napretek – jer sam, kako bih stvorila dojam da sam silno zaposlena, u redovnim razmacima ispisivala nasumično odabrane dokumente, koje potom više nikad ne bih pogledala. Kliznula sam s uredske stolice na pod te se šćućurila na svojemu improviziranom krevetu ispod stola.

Nešto sam u svojemu životu morala promijeniti.

Bila sam službenica u jednome od državnih upravnih tijela, očito dovoljno važnomu da bi bilo smješteno

u lijepoj staroj zgradi u centru Beča. U predvorje sam ulazila kroz velika željezna vrata obojena svjetloplavo i omeđena dvama grčkim stupovima. Iza njih dočekao bi me portir, čovjek umoran od života, kojega sam jedino samopouzdanim pozdravom „Mahlzeit!“ („Dobar tek!“), u idealnom slučaju izgovorenim bečkim dijalektom) uspijevala spriječiti da mi ne dosađuje pitanjima. Bila sam uvjerena da bih se s pomoću te tajne riječi uspjela progurati i do ureda austrijskoga predsjednika.

Iz predvorja su dalje vodile mramorne stube, između čijih se krakova u sredini nalazio drveni lift, koji je više nalikovao srednjovjekovnom kavezu za mučenje negoli dizalu. Preživio je oba svjetska rata, a svaki bi se dan po nekoliko puta zaglavio, što, međutim, marljive činovnike nije sprečavalo da se njime služe za svaki službeni put koji je zahtijevao prelazak više od jednoga kata. Iz prizemlja sam se najprije uspinjala na prvi polukat, pa drugi polukat, pa međukat, pa mezanin, sve dok konačno ne bih stigla na prvi kat, na kojemu se nalazio moj ured.

Sve ono na čemu se u predvorju nije štedjelo, nadoknađeno je na uređenju činovničkih ureda. Na sredini ogoljenih prostorija stajala su po dva uredska stola, postavljena tako da su suradnici sjedili jedni nasuprot drugima natječući se osam sati dnevno u tome tko će uspješnije protratiti svoj život. Zidove su krasile jedino prazne oglasne ploče žute boje senfa te sat koji je išao 47 minuta unaprijed, a koji je bio obješen toliko visoko da je trebalo donijeti ljestve kako bi se namjestilo točno vrijeme. Međutim, njih je imala jedino tehnička služba, koju se moglo kontaktirati isključivo ispunjavanjem službenog obrasca, koji bi potom, prije

odobrenja, tjednima i mjesecima kružio kroz bezbroj hijerarhijskih razina.

To se, naravno, nikomu nije dalo čekati, pa sam radije dopuštala da me zidni sat svakodnevno zavarava lažnom nadom da mi je radno vrijeme završilo ranije.

Kolegica s kojom sam dijelila ured bila je srednjih dvadesetih godina, govorila nježnim glasom i nosila skupocjene naočale s crnim rožnatim okvirom, ručni rad iz specijalizirane *Manufakture za naočale*, kako je rado isticala. Uvijek je djelovala kao da je odlično raspoložena. Premda smo radile sličan posao, ona je svakoga jutra dolazila prije, a popodne odlazila poslije mene. Činilo se da uvijek ima gomilu posla i da svojim sitnim, snažnim prstima od jutra do mraka veselo tipka po tipkovnici, dok sam ja svakodnevno muku mučila čekajući da točno u 17 sati (ili, realnije, 17:47) konačno provučem karticu i odjavim se na kraju radnoga dana.

Ostale kolege vidjela sam u pravilu dvaput dnevno: u podne, na zajedničkom ručku u sobi za sastanke, i prethodno u 10:30, kad su si svi međusobno kucali na vrata i ispitivali tko sve dolazi na zajednički ručak. Glavna je svrha tih okupljanja bila promatranje tko što jede: najviše su se cijenila domaća kuhana jela, pogotovo ako su sadržavala umak od šafrana ili kakav drugi skupocjeni sastojak. S druge strane, sve što je bilo umotano u previše plastike ili nije potjecalo od brenda *Alnatura* gledalo se ispod oka. Međutim, oni koji bi donijeli samo kakav zalogajčić iz supermarketa promatrani su sa strahopoštovanjem, jer je respekt (i strah) pred službenicima koji su toliko zaposleni da ne stignu pojesti ni pristojan ručak, bio golem. Takvi su

malobrojni pojedinci instituciju zapravo održavali na životu, a zahvaljujući njima svi su ostali imali dovoljno vremena da se nakon duge stanke za ručak vrate za svoje radno mjesto uređivati obiteljske fotografije na Facebooku.

Ali nije samo moja uredska kolegica bila iznimno ljubazna, već i svi ostali: ponedjeljkom je svatko svakoga ispitivao kako je proveo prošli vikend, a petkom što planira za dolazeći. Tko bi se nakon duljega bolovanja vratio u ured, dočekivan je s veseljem i dobronamjernim pitanjima o svojem zdravstvenom stanju. To je, dakako, znalo biti pomalo neugodno kad bi se čovjek vratio s lažna bolovanja, ali nije bilo ni pretjerano problematično jer svi su bili vrlo dobro upoznati sa zakonskim pravima na bolovanje (točnije, godišnji odmor s „e-karticom zdravstvenoga osiguranja” bez trošenja slobodnih dana). Povremeno bi netko u zajedničkoj kuhinji ostavio mramorni kolač ili kutiju *Merci* čokoladica da se svi posluže, a u njoj je bilo i mnoštvo šarenih šalica s duhovitim natpisima. Jedino je valjalo obratiti pozornost da ne uzmete veliku crnu šalicu s natpisom „Umjesto da se uzrujavam, više volim da mi je sve svejedno”. Ona je, naime, pripadala šefovoj asistentici. Kad bi nekoga uhvatila kako iz nje pije jutarnju kavu – pa čak i zabunom – taj je mogao ostatak dana očekivati čitav niz sitnih pasivno-agresivnih osvetničkih činova.

Dani su mi obično započinjali opsežnim pretraživanjem interneta u potrazi za dizajnerskim torbicama i drugim rabljenim predmetima koji mi uopće nisu bili potrebni. Međutim, to me nije sprečavalo da se cjenkam do iznemoglosti i pokušavam što više sniziti

cijenu, da bih na kraju jednostavno prestala odgovarati oglašivačima na poruke. Između tog dopisivanja više sam puta odlazila u zahod na kraju hodnika kako bih nakratko predahnula od iscrpljujućih pregovora. Naposljetku, zahodi su mi bili najuzbudljivija mjesta u zgradi, jedina mjesta gdje sam povremeno na svom katu susretala druge zaposlenike useljeničkoga podrijetla, a osim toga voljela sam buljiti u upute za uporabu na zidu, koje su na petnaest različitih jezika objašnjavale kako se pravilno rukuje sanitarnim čvornom, sve dok iz sebe ne bih iscijedila i zadnju kap vode koju sam prethodno pila iz dosade.

Najgori su bili ljetni dani. Ne samo zato što bi se ured zagrijao na pedesetak Celzijevih stupnjeva, već i stoga što bi mi tih dana postajalo najočitijim koliko mrzim svoj posao. Dok sam zamišljala kako se drugi kupaju na Starom Dunavu, sunčaju na molu, ližu *Njofre* na štapiću sa štandova sa sladoledom i sa svojim prijateljima stvaraju nezaboravne uspomene, ja sam sjedila na neudobnoj sivoj uredskoj stolici, u čijoj su se podstavi konzervirali tihi prdeži nebrojenih činovnika koji su na njoj sjedili prije mene marljivo radeći na svojim hernijama diska.

*A hyperrealistic photograph of a taxidermied baby
lamb staring into the void**

Ne znam kako sam uopće došla do ove točke. Ta oduvijek sam radila sve po P. S.-u.

* Engl. Hiperrealistična fotografija preparirana janjeta koje zuri u prazno. (nap. prev.)

Ispunila sam svoj dio integracijskoga obećanja. Uspješno sam dezintegrirala strankinju u sebi. Bila sam bjelkinja, katolkinja i rado sam jela svinjetinu. Uvijek sam marljivo učila ili radila, nikad nisam bila bolesna, završila sam studij jedan semestar prije roka, stekla doktorsku titulu, jedino što od petnaeste godine patim od nesanice. Dok su moji školski kolege poslijepodneva provodili u parku uz pivo u limenci i ručno motane cigarete, ja sam radije ostajala kod kuće i grijala stolicu nad svojim udžbenicima. Jedinu promjenu ritma predstavljali su mi svakodnevni treninzi plivanja u zatvorenom bazenu. Kao plivačica nisam, doduše, dogurala do Olimpijskih igara, ali jesam barem do Plivačkoga prvenstva Austrije.

Uvijek sam donosila ispravne odluke. Pohađala sam škole u kojima sam bila jedino migrantsko dijete. Čak sam završila i pravo, idealan studij za ljude bez strasti koji ne žele propustiti nijednu životnu priliku. Imala sam člansku iskaznicu teretane, nosila svijetle bluze i lakirala nokte nježnim pastelnim tonovima. Odlazila sam na izbore, premda bih uslijed silne prezaposlenosti ponekad jednostavno zaboravila izići na glasanje. Ali za to nisam previše marila jer sam ionako naučila da se ni zbog čega ne uzrujavam i da ništa ne zahtijevam. Radije sam u miru plaćala poreze i jednostavno nisam imala mišljenje ni o čemu. Osim toga, željela sam iskoristiti vrijeme kako bih dokazala da uistinu zaslužujem živjeti u Austriji.

I to sam ostvarila. Uspjela sam. Postigla sam sve za što smo moji roditelji i ja cijeloga života marljivo radili. Bila sam savršena. Zaposlila sam se kao službenica državne uprave u I. bečkom okrugu. A teško je zamisliti

boljeg poslodavca od austrijske države: siguran posao, čak i u nesigurnim vremenima, fiksni koeficijenti plaća i jasna hijerarhija. Imala sam dovoljno novca za kupovinu rabljenih dizajnerskih torbica i odlazak na psihoterapiju, na kojoj sam svakoga tjedna razgovarala o nekom drugom problemu koji me zapravo i nije mučio. Ali, unatoč svemu tome, osjećala sam se mrtvom iznutra.

Nekoliko tjedana nakon projekta slaganja kreveta ispod radnog stola, radni odnos mi je završio. Očito je nekako i do šefa doprla činjenica da zapravo ne radim ništa. Stoga smo dogovorili sporazumni raskid ugovora o radu.

1. dio PUTZAM* I ČEKAM

Velika Srbija

„Ubit ću sve što nije hrvatsko”, siktao je Ante mojoj mami na uho. Dah mu je vonjao po rakiji. Ante je bio naš susjed, koji je također živio na dvadesetom katu, u stanu pored našega. Kad se okrenuo prema majci fiksirajući je svojim plavim očima, prvi je put primijetila koliko je visok. Pognula je glavu i pokušala se što više udaljiti od njega, što ograničeni prostor u dizalu baš i nije omogućavao. Dok se stiskala u kutu u blizini zatvorenih vrata, mene je privila čvršće na prsima i zatvorila oči moleći se da što prije stignemo. Srećom, dizalo se neočekivano zaustavilo na osmome katu. Ondje je jedna susjeda pritisnula dugme želeći se spustiti dolje. Hrvatica, s kojom je moja majka često razgovarala na stubištu. Sad se provukla pokraj nje i iskočila iz dizala te potom briznula u plač.

Bile smo na povratku iz svakodnevnog šetnje. Svakoga poslijepodneva majka bi me posjela u pastelno ružičasta dječja kolica i prošetala se sa mnom do

* Od njem. *putzen* – čistiti (nap. prev.)

gradske luke. Kolica su bila dar mojih krsnih kumova, koji su ih, nakon što sam se rodila, kupili mojim roditeljima u Trstu. Još i danas na izlizanu dječjem sjedištu na tavanu moje kume ponosno sjaji zlatna naljepnica s natpisom *Made in Italy*. Trst je, doduše, bio na tri koraka od Rijeke, ali malo je toga u ono vrijeme moglo toliko uljepšati dar poput tog natpisa.

Dolje u luci najčešće bih utonula u dubok san, umrtvljena slanim morskim povjetarcem (ili isparavanjem brodskih dizelskih motora). No katkad majci nisam davala ni taj kratak predah, već sam je tjerala da me neprekidno vozi u talijanskim kolicima poput malene vladarice u luksuznoj limuzini. Svoje sam ružičaste prstiće upirala u sve što se micalo. Obožavala sam taj mađioničarski trik, jer kad bih god nešto pokazala, to bi odjednom dobilo naziv. „Brod! Galeb! Puška!” viknula bi mama. Oduševljenje u njezinu glasu bilo je toliko veliko kao da i ona prvi put čuje kako te riječi lijepo zvuče.

U Rijeci je ponekad puhao vjetar, toliko jak da su se iz daljine mogle čuti tihe detonacije. Tad bi majka zapjevala, sasvim nježno – i potpuno pogrešno (Moja je majka najnemuzikalnija članica obitelji, a također i najmanje zainteresirana za glazbu, što je ocu i meni oduvijek bilo nevjerojatno smiješno. Svaki put kad bi se s radija začula neka pjesma, upitali bismo je: „Ko to peva?”, na što bi ona uvijek odgovorila: „Jesu li to Bitlsi?”):

*Sve ptičice iz gore, sve ptičice iz gore,
spustile se na more.
Samo jedna ostala, samo jedna ostala,
koja nam je pjevala,
o nesretnoj ljubavi.**

Bilo je to nedugo nakon što sam proslavila drugi rođendan. U jednome od brojnih majčinih fotoalbuma nalazi se čak i slika tog trenutka: prikazuje me kako sjedim na rubu stola ispred malene torte i gledam u plavu rođendansku svjećicu na njezinoj sredini. Na njoj ne djelujem osobito uzbuđenom zbog rođendanskog dara, ali zato upada u oči osmijeh moje majke, koja sjedi pokraj mene i čini se kao da plješće rukama. Desno od mene na slici se vide još i vjenčani kumovi mojih roditelja, Slavica i Zoran. Oni su im bili najstariji zajednički prijatelji, s kojima su moji roditelji proveli bezbrojne vesele noći na šetnici uz plažu smijući se do kasno u noć.

Nedugo nakon što je snimljena ta fotografija, Slavica je za vrijeme jedne zajedničke večere optužila mojega oca da je izdajica domovine i rekla da bi se trebao dobrovoljno prijaviti u hrvatsku vojsku i otići na bojišnicu kako bi dokazao svoju lojalnost Hrvatskoj. Da inače u ovoj zemlji više nije dobrodošao. „Pa kako ne vidiš da tvoji pokušavaju da naprave Veliku Srbiju? Pogledaj šta su uradili u Vukovaru! A šta u Sarajevu! Šta rade u Kosovu!” vikala je Slavica. Posljednjih je

* Kao i mnoge druge pjesme iz regije, i ova hrvatska narodna pjesma koja se prije često pjevala djeci prije spavanja, govori o slomljenim srcima i nesretnim ljubavima, tako da djeca već od malih nogu naginju melankoliji. (nap. a.)

godina postajalo sve jasnijim da Srbija želi proširiti svoju postojeću dominaciju Jugoslavijom. Nakon što su se razbuktale velikosrpske težnje, osobito pod vodstvom Slobodana Miloševića, i nakon što je već eskaliralo nasilje, nekoliko je republika, uključujući Hrvatsku, proglasilo neovisnost o Jugoslaviji. Na to su razne srpske postrojbe (uz potporu JNA-a) pokušale zauzeti hrvatska pogranična područja sa Srbijom i Bosnom (Krajinu) te nasilno protjerati nesrpsko stanovništvo koje je u njima živjelo.

Slavica je jednim potezom ušutkala sve za stolom. Nitko nije znao što bi rekao. Odjednom je moj otac ustao te, uhvativši Slavicu za ruku, viknuo: „Hajde, Slavice, idemo zajedno na front!” Od te večeri više nikad nisu razgovarali.

I sa susjedom Antom moji su roditelji prije rata bili u dobrosusjedskim odnosima. Budući da smo mi imali telefon, a on nije, prije izbijanja rata redovno je dolazio u naš stan kako bi razgovarao sa svojom obitelji u Slavoniji. Ante nam je, s druge strane, još ne tako davno pritekao upomoć nakon što nas je otac sve zaključao izvan stana, a mene zaboravio u autu. Bila sam stara tek tri dana, a otac je majku i mene upravo dovezao iz bolnice. Nakon što je na parkiralištu ispred naše stambene zgrade mami pomogao da iziđe iz auta, očito je na trenutak zaboravio da je postao ocem. Međutim, u autu nije ostavio samo tek rođenu kćer, već i privjesak s ključevima. Ali to je shvatio tek nakon što je već pritisnuo dugme za zaključavanje i zalupio vratima. S obzirom na to da je naš stan bio zaključan, u njega je mogao ući jedino preko balkona, pa mu je Ante pomogao u odvažnu manevru da na dvadesetom katu

s njegova balkona preko ograde preskoči na naš balkon te potom donese rezervni ključ iz stana.

Nekadašnji prijatelji i susjedi iznenada su postali pripadnicima raznih etničkih skupina i religija. Na mjestima gdje su donedavno visjele Titove fotografije, zidove su sad krasili ogromni portreti Franje Tuđmana. Moji su roditelji ostali bez posla. Dobili su otkaze jer nisu bili Hrvati, već su potjecali iz Srbije, odnosno Crne Gore, a u Hrvatsku su se doselili za vrijeme studija. Oboje su potjecali iz jednostavnih obitelji, roditelji su im bili pripadnici radničke klase koji su cijeli život crnčili na poljima ili u željezarama, a oni su bili prvi pripadnici svojih obitelji koji su studirali. Živjeli su vrata do vrata, da bi se naposljetku preselili u zajedničku sobu. Zaljubili su se vjerojatno dok su u jednoj od brojnih prigoda tračali zlobnu gazdaricu koja im je neprekidno povećavala stanarinu. No svoju su vezu godinama tajili, točnije, sve dok u matičnom uredu nisu zakazali datum vjenčanja. Moja je majka, naime, potekla iz vrlo konzervativne crnogorske sredine, a otac joj je bio prvi i jedini dečko. Baba Hajdana, njezina majka, odnosno moja baka, još me i dan-danas grdi kad dolaze gosti, a ja u kratkim ljetnim hlačama sjedim na trosjedu: „Sakrij te noge, stigao ti je ujak! I sjedi kao čovjek!” sikće na mene mahnito lamatajući rukama, prije nego što pohita do plinskoga štednjaka kako bi pristavila kavu.

Moji roditelji isprva nisu vjerovali da će rat zahvatiti i Rijeku – ili nisu željeli vjerovati. Povijest će pokazati da su doista bili u pravu. Međutim, nakon što su me svakih nekoliko dana morali u naručju nositi niza stube u podrum kad bi se oglasila sirena za

zračnu uzbunu, postupno su počeli sumnjati u te pretpostavke. I tako su se jednoga poslijepodneva, ponovno satima stisnuti među ostalim stanarima u vlažnome podrumu nebudera, usudili početi razmišljati o tome kako bi bilo najpametnije napustiti zemlju.

Nakon višednevnih rasprava, jedine preostale opcije koje su ozbiljno razmatrali za naš novi dom bile su Kosovo, SAD i Austrija. U Srbiju ili Crnu Goru nisu se željeli vratiti: tad još nije bilo jasno kakve će razmjere poprimiti rat, ali prije svega zato što su se bojali da će moj otac ondje odmah završiti u vojsci. Međutim, Kosovo nakratko uistinu jest bilo opcija: majci je ondje ponuđen posao, a neki bliski rođaci bili su spremni organizirati nam smještaj. Moji su roditelji naposljetku ipak odustali od te ideje – a naknadno smo zbog te odluke svi bili sretni, s obzirom na to da je u međuvremenu i ondje izbio rat. Na kraju su odustali i od ideje o emigraciji u SAD. Majka nije željela da je od obitelji u Crnoj Gori dijeli cijeli ocean.

I tako nam je preostala jedino Austrija. Snežana, jedna od majčinih sestrični, osamdesetih se godina preselila onamo i uvijek im pričala o ljepotama Beča i Schönbrunna. Rekla im je da poznaje jednu austrijsku obitelj u Bečkome Novom Mjestu, manjem gradu u blizini Beča, koja je već u nekoliko navrata besplatno primala iseljenike i izbjeglice te im pružala pomoć pri započinjanju novoga života u Austriji. Te da će, u zamjenu za troškove stanovanja, samo morati pomagati u kućanskim poslovima i čuvanju njihovo dvoje djece. I Snežana je sa svojim mužem također nekoliko godina živjela kod te obitelji te nas je uvjeralo da ćemo se i sami osvjedočiti koliko je život u Austriji dobar.

Na kraju im je rekla da samo treba nazvati tu obitelj i da možemo odmah krenuti na put. Moji roditelji nisu dugo oklijevali.

U nedjelju su odlučili da odlazimo iz Hrvatske, a u četvrtak su već posljednji put za sobom zaključali vrata stana. Ponijeli su samo najnužnije: putovnice, novac, nešto odjeće, očev fotoaparat, mene i sebe.

Moje je jedino sjećanje na Hrvatsku jedan veliki crveni balon.

Susjedi u nevolji

Renate Hell sa suprugom i dvoje djece živjela je u obiteljskoj kući s bijelom fasadom i velikim smeđim kućnim vratima u četvrti Zehner blizu čvorišta autoceste Bečko Novo Mjesto – zapad.

Renate su svi u susjedstvu zvali doktoricom Hell. Kad bi netko slučajno izostavio titulu ispred prezimena, brzo bi ga opomenula da je ima oslovljavati pravilno napominjući kako je njezin suprug Gerhard stekao doktorsku titulu objavivši disertaciju o računalima te da predaje informatiku na Visokom učilištu Bečkoga Novog Mjesta. Renate se osobito ponosila svojim sinom Sebastianom, koji je bio sav na oca te se već u dobi od pet godina znao služiti računalom.*

Čempresi u Renatinu vrtu bili su podrezani s tolikom preciznošću da si je čovjek na njihovim rubovima

* Bilo je to početkom 1990-ih godina, kad je doba računala tek započinjalo i kad su očekivanja od djece vezano za talent još bila drukčija. (nap. a.)

vjerojatno mogao izbiti zube. Zahvaljujući vrtnome crijevu za zalijevanje, koje je cijele noći glasno crpilo vodu, travnjak je i tijekom najsušnijih ljeta sjajio prepun bujna zelenila. Vrt je više podsjećao na nogometni teren nego na livadu na kojoj se očevi nedjeljom lop-taju s djecom kako bi se iskupili za to što su preostalo vrijeme odsutni. U zelenkastoj vodi malenoga ribnjaka cijele su godine plivale debele crvenkaste zlatne ribice, a tijekom toplijih dana ponekad se moglo zateći i ame-ričku kornjaču kako se sunča na obali.

Renate je voljela isticati kako su cijene nekretnina u četvrti Zehner najviše u cijelome Bečkom Novom Mjestu. To, doduše, nije bilo posve točno, ali ni toliko važno, jer ipak je samo dvije kuće dalje živjela grado-načelnikova sestra. Osim toga, najveći i najpopularniji trgovački centar Bečkoga Novog Mjesta, *Fischapark*, koji su svake subote preplavljivali šopingholičari iz Gradišća, bio je tek nekoliko koraka udaljen od Renatinih kućnih vrata.

Zemljište na kojemu se nalazila njezina kuća nekoć je pripadalo Renatinoj majci. Ona na njemu nije izgra-dila samo kuću u kojoj su sad živjeli Renate i Gerhard, već i još jednu zgradu pored nje, u kojoj je i sama živjela sve do smrti. Zahvaljujući ugrađenim spojnim vratima između dviju kuća, Renate je uvijek mogla brzo pohita-ti k svojoj staroj majci kad bi joj što zatrebalo. S druge strane, majka je u bilo koje doba dana ili noći mogla skoknuti do Renate i Gerharda kad bi u svojoj kući bila previše usamljena.

Renate je svakodnevno u malenoj sobi u podrumu popušila po tridesetak cigareta. Uvjerena sam da je čak i nekoliko udisaja u tom sobičku znatno povećavalo

vjerojatnost obolijevanja od raka pluća. U njemu nije bilo samo teško disati, već se jedva i kretalo jer je po-najprije služio kao odlagalište za ogrjevno drvo i orahe. Okružena cjepanicama, orahovim ljuskama i gustim oblacima dima, Renate je svakoga dana sjedila sama na rasklimanoj hoklici buljeći u isto mjesto na požutjelu zidu i priželjkujući drukčiji život.

Oduvijek je bila uvjerena da je zaslužila više od života kakav je imala. Željela je odlaziti u bečka kazališta, piti francuski *Beaujolais* i sanjarila o vikendici u Toskani. Željela je imati bazen, terasu okrenutu prema jugu i prijatelje iz visokoga društva. Čeznula je za mužem koji bi bio češće kod kuće i djecom koja bi bila češće izvan nje.

Čak i više od svojih susjeda, Turaka koji su se nedavno doselili u ulicu i navodno rušili cijene nekretnina, Renate je mrzila svoj posao profesorice u petogodišnjoj srednjoj školi na pola radnog vremena. Svi su znali da tu školu pohađaju samo dvije vrste učenika: gastarbajteri, čije se (ne)znanje njemačkoga jezika – bez obzira na to koliko su ga dobro govorili – automatski smatralo poteškoćom u učenju, te austrijska djeca koja nisu bila te sreće da su rođena u uglednoj obitelji s dovoljno novca da bi ih poštjednala nesretne sudbine.

Renate je oduvijek željela imati domaćicu i dadi-lju, ali joj je posao na pola radnog vremena nažalost ostavljao dovoljno mogućnosti da se sama brine o kući i djeci. Gerhard joj nije bio ni od kakve pomoći. Radnim se danima vraćao kući kasno i najčešće nije imao volje ni za čime, osim za izležavanjem na bijeloj *Leinerovoj* kožnatoj sofi uz bocu zelenog silvanca, sve dok ne bi nježno zahrkao uz zvukove *Knight Ridera* ili *Zvezdanih*

staza s televizije. Nije mu bilo jasno zašto bi nekomu skupo plaćali da obavlja poslove za koje Renate ionako ima dovoljno vremena te rekao da bi to bilo čisto bacanje novca. I tako je i dalje morala sama prati podove, čistiti snijeg i pomagati djeci s domaćim zadaćama.

Nakon što joj je majka umrla, susjedna je kuća dugo vremena stajala prazna. Gerhard i Renate isprva su razmišljali bi li je iznajmili, međutim, potraga za podstanarima pokazala se težom nego što su očekivali, jer dvije kuće nisu dijelile samo tanka drvena vrata, kojima se Renatina majka nekoć toliko rado služila, već i veliki vrt s ribnjakom kojega se Renate nipošto nije željela odreći. Tako da bi novim susjedima bilo teško izbjjeći intimni suživot s Renate i Gerhardom.

Njih su dvoje već gotovo bili odustali od svojega plana, kadli je Renate sinula briljantna ideja: došla joj je jedne večeri dok je pokraj svojega uspavanog muža gledala kasnovečernje vijesti *ZiB**, na kojima je voditelj izvještavao o nemirima u Jugoslaviji, zbog kojih je sve više ljudi bilo prisiljeno napuštati svoje domove.

Bečki Novi Grad

Kasno navečer stigli smo u Bečko Novo Mjesto. U pro hladnomu zraku već se osjećao miris jeseni, dok je iz sivoplava noćna neba lagano sipila kišica. Slabašne ulične svjetiljke usamljene ulice četvrti Zehner

* *ZiB (Zeit im Bild)* – kratke vijesti austrijske javne televizijske postaje ORF, koje se emitiraju svakodnevno u nekoliko termina i traju između 3 minute i 30 minuta. (nap. prev.)

uranjale su u jezivu maglu. Na većini prozora već su bile spuštene debele plastične rolete onemogućujući pogled u kuće, dok iza malobrojnih otvorenih prozora više nisu gorjela svjetla. Stanari su očito već duboko i čvrsto spavali, a brundanje našega Renaulta 4 vjerojatno je bio jedini zvuk koji ih je mogao trgnuti iz sna. Nigdje u blizini nije bilo ni jednog jedinog otvorenog (ili zatvorenog) restorana, nitko se ovdje nije radosno šetao Korzom sa sladoledom u kornetu, kao što su moji roditelji običavali činiti noću u Rijeci. Činilo se da korza ondje uopće i nije bilo.

Nakon što je otac parkirao ispred Renatine kuće i ugasio motor, kabinu auta ispunila je tjeskobna tišina. Jedino što se moglo čuti u daljini bio je sablasni huk autoceste s koje smo tek maloprije sišli. Mojim je roditeljima odjednom postalo neugodno razgovarati naglas, pa se rasprava o tome bi li možda ipak bilo bolje da se okrenemo i vratimo natrag u Hrvatsku svela na tek nekoliko riječi.

Novi su dom zamišljali drukčijim. Majčina sestrična Bečko Novo Mjesto oduvijek je zvala „Bečki Novi Grad”, kao da je riječ o nekom novom dijelu Beča*. Moji su roditelji godinama sanjarili o tome kako će jednoga dana otići u Beč, prošetati se povijesnim starim gradom i u Schönbrunnu pojesti zahericu. Stoga, kad su prvi put čuli za „Bečki Novi Grad”, to ih ime nije asociiralo na izumrlo predgrađe u industrijskoj provinciji Donje Austrije, već su zamišljali nešto poput manje i

* Njemački naziv grada Wiener Neustadt moguće je prevesti kao „Bečko Novo Mjesto” (službeni naziv na hrvatskome) ili „Bečki Novi Grad”. (nap. prev.)

bolje (novije) verzije Beča. Međutim, u Bečkome Novom Mjestu jedina povijesna stvar, osim rimokatoličke katedrale u centru grada, bile su starice u pješačkoj zoni koje su za sobom navlačile maltezere na povodcima i pritiskale torbice uza se kad bi začule kako govorimo stranim jezikom.

S obzirom na činjenicu da su stanovnici Bečkoga Novog Mjesta naočigled mrzili sve što dolazi s istoka, osim *all you can eat* kineskoga restorana *Chen's Cooking* u predgrađu, zgrade su im izgledale iznenađujuće slično onima iz istočnoga bloka. Budući da je Bečko Novo Mjesto tijekom Drugoga svjetskog rata zbog jake zrakoplovne industrije igralo važnu ulogu za njemačko ratno zrakoplovstvo, velik dio grada srušen je sa zemljom tijekom bombardiranja, pa su nakon rata na mjestu nekoć starih zgrada izgrađeni novi stambeni blokovi s lošom izolacijom i mikroskopski malenim prozorima, ili pak arhitektonski eksperimenti iz sedamdesetih godina. Međutim, te su klasične socijalističke zgradurine bile jedina stvar koja je moje roditelje podsjećala na bivšu domovinu.

Orašar

Naš *deal* s obitelji Hell glasio je: majka će čistiti, kuhati i brinuti se o djeci, dok će otac biti zadužen za vrt i kućne popravke. Zauzvrat su nam dopustili da se uselimo u staru kuću Renatine majke i živimo u njoj bez plaćanja stanarine. Osim toga, Gerhard i Renate obećali su da će mojem ocu pomoći pronaći posao u nekoj od obližnjih tvornica.

Bilo je ključno da barem jedno od njih ubrzo pro-
nađe stalan posao, jer je o tome ovisilo hoćemo li moći
trajno ostati u Austriji. Moji su roditelji, doduše, bje-
žali od rata, ali ne kao izbjeglice, već kao gastarbajteri.
Istinabog, razmatrali su i mogućnost da u Austriji
zatraže azil, no na kraju su se odlučili protiv toga i za-
tražili radnu vizu – luksuz dostupan tek rijetkima u
bijegu. Čuli su, naime, priče o nebrojenim ljudima koje
bi usred noći ugurali u autobuse i deportirali natrag
u domovinu koju više ne bi prepoznali. Odlučivši se
za radnu vizu umjesto azila, željeli su umanjiti rizik
od toga da nas nakon završetka rata deportiraju u ra-
zorenu zemlju. Htjeli su izgraditi novi život u miru,
život koji im nakon nekoliko godina neće biti oduzet.
Gubitak jedne domovine bio im je sasvim dovoljan za
cijeli život.

Ne znam kako su se moja majka i Renate isprva spo-
razumijevale – jedini strani jezik koji je mama učila
u školi bio je, naime, ruski. U socijalističkoj Jugoslaviji
(odnosno Crnoj Gori) nije mogla ni slutiti da će jednoga
dana, umjesto ruskoga, engleski biti jezik na kojemu
se sporazumijeva cijeli svijet. No činilo se da su nje-
zine vještine sporazumijevanja raznim gestama bile
sasvim dostatne da s Renate svake večeri sastavi plan
čišćenja za idući dan. Nakon što bi oprala tanjure s
ostatcima večere, sjela bi za veliki drveni blagovaonski
stol u dnevnome boravku, gdje ju je Renate već čekala
s praznim listom papira, crvenom olovkom u jednoj i
beskofeinskom kavom u drugoj ruci.

Renate je sa svojom obitelji živjela u kući veličine
dvjesto pedeset četvornih metara, koja se prostirala na
dvjema etažama. Usto, imala je još i prostran podrum,

kao i tavan. Njezina je kuća stoga pružala ne samo dovoljno prostora za gomilanje kućne prašine, paučine i tvrdokorne prljavštine, već i bezbroj uspomena prethodnih generacija i obitelji koje su se nakupljale godinama. Ormari visoki od poda do stropa bili su prepuni stare odjeće njezine bake, grubih ručnika svih boja i veličina, kao i vunениh pokrivača kojima bi se vjerojatno mogao ugrijati cijeli izbjeglički dom. U svakome mračnom zakutku stajale su kutije prepune fotoalbuma i igračaka iz prošla stoljeća, stari perzijski sagovi ili neraspakirani kućanski uređaji, a kad bi čovjek zavirio iza kakve zavjese, naišao bi i na preparirane jazavce ili jelenje rogove (s obzirom na to da je Renatin djed bio lovac). Čak su i smočnice bile prepune brašna, šećera i svega što je moglo godinama stajati ukiseljeno u staklenkama sa zimnicom.

Kuće na Balkanu neiskusnu oku izvana možda djeluju zapušteno: umjesto šarenih fasada, ljudi najčešće žive okruženi morem golih crvenih opeka jer oni koji grade kuće u Srbiji i Crnoj Gori najčešće nemaju novca i za fasadu, dok se dvorišta i godinama nakon dovršetka kuće koriste kao skladišta građevinskog materijala i alata, a ograde se najčešće improviziraju. Za vanjski se izgled kuće previše ne mari, dokle god negdje na otvorenome postoji kakva ravna površina na kojoj se može mirno sjediti i s gostima ispijati tursku kavu i pušiti. Međutim, unutrašnjost kuće zato je svetinja: prag se prelazi isključivo u kućnim papučama (gostima, dakako, stoji na raspolaganju poseban kontingent šlapa raznih veličina), trosjedi se često oblažu zaštitnom plastičnom folijom, a svaka je površina prekrivena ukrasnim čipkastim tableticima, kako na drvenim